TRACHOMITUM TURKUMIGA KIRUVCHI O'SIMLIKLARNING XALQ TABOBATIDA ISHLATILISHI

Tursunoy Sog'inaliyeva Rahmonali qizi

Annotatsiya

Ushbu tezisda Trachomitum turkumiga tarixan kiritilgan o'simliklarning xalq tabobatidagi o'rni, dorivorlik xususiyatlari va ularning kimyoviy tarkibini o'rganishning ilmiy ahamiyati yoritilgan. Mazkur o'simliklar Apocynaceae oilasiga mansub bo'lib, zamonaviy botanika tasnifida ayrim turlari Apocynum turkumi tarkibida qaraladi. Xususan, Trachomitum venetum nomi Apocynum venetum L. turining sinonimi sifatida qo'llanadi. Ushbu o'simlikning an'anaviy foydalanilishi, biologik faol moddalarini o'rganish istiqbollari hamda dorivor xomashyoning xavfsizligini baholash masalalari muhokama qilinadi. Shuningdek, xalq tabobatida qo'llash haqidagi ma'lumotlarni zamonaviy farmakologik va toksikologik tadqiqotlar bilan tasdiqlash zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Trachomitum, Apocynum venetum, xalq tabobati, dorivor o'simliklar, biologik faol moddalar, fitokimyo, dorivor xomashyo, farmakologiya.

Kirish

Dorivor o'simliklar insoniyat tarixida turli kasalliklarning oldini olish va ularning alomatlarini yengillashtirish maqsadida keng qo'llanib kelingan. Xalq tabobatida o'simliklardan foydalanish tajribasi ko'p asrlar davomida shakllangan bo'lib, bugungi kunda ularni ilmiy jihatdan o'rganish farmakognoziya, fitokimyo va farmakologiyaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Trachomitum turkumiga tarixan kiritilgan o'simliklar Apocynaceae oilasiga mansub. Zamonaviy taksonomik manbalarda Trachomitum venetum (L.) Woodson nomi Apocynum venetum L. bilan sinonim sifatida qaraladi. Shu sababli ushbu o'simlikning xalq tabobatidagi ishlatilishini o'rganishda tarixiy botanika manbalari bilan bir qatorda zamonaviy ilmiy adabiyotlarni ham hisobga olish lozim.

Mazkur o'simliklarning xalq tabobatida ishlatilishi haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilish, kimyoviy tarkibini aniqlash va biologik faolligini baholash ularning ehtimoliy dorivor ahamiyatini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Asosiy qism

Trachomitum turkumiga tarixan kiritilgan o'simliklarning dorivorlik xususiyatlarini o'rganishda, avvalo, o'simlik turining to'g'ri aniqlanishi muhimdir. Chunki bir-biriga yaqin turlar kimyoviy tarkibi, biologik faolligi va xavfsizlik ko'rsatkichlari bilan farqlanishi mumkin.

Apocynum venetum L. bo'yicha ilmiy adabiyotlarda uning fitokimyoviy tarkibi va biologik xususiyatlari o'rganilgan. Biroq o'simlikning ayrim preparatlari yoki ekstraktlariga tegishli natijalarni barcha Trachomitum turlariga umumlashtirish ilmiy jihatdan to'g'ri emas.

Xalq tabobatida qo'llanadigan o'simliklarni o'rganishda quyidagi jihatlarga alohida e'tibor beriladi:

1. An'anaviy foydalanish tajribasi. O'simlikning qaysi hududlarda, qanday maqsadda va qaysi qismidan foydalanilganini etnobotanik manbalar asosida aniqlash zarur. Bunda ildiz, barg, poya va boshqa organlarning qo'llanilishi alohida qayd etiladi. Muayyan turga oid ishonchli manba bo'lmasa, xalq tabobatidagi foydalanish usullarini tasdiqlangan fakt sifatida keltirish mumkin emas.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Kimyoviy tarkib va biologik faol moddalar. Trachomitum nomi ostida o‘rganilgan ayrim o‘simliklarning yerosti qismlarida kimyoviy birikmalar, jumladan, yurak glikozidlari mavjudligi haqida tarixiy fitokimyoviy ma’lumotlar mavjud. Ushbu moddalar kuchli biologik ta’sirga ega bo‘lishi va zaharlilik xavfini tug‘dirishi mumkin. Shu sababli o‘simlikning kimyoviy tarkibini yuqori samarali suyuqlik xromatografiyasi (HPLC) va mass-spektrometriya (LC–MS) kabi zamonaviy usullar yordamida aniqlash muhimdir.

3. Farmakologik xususiyatlarni baholash. O‘simlik ekstraktlarining antioksidant, yallig‘lanishga qarshi yoki boshqa biologik faollikka ega ekanligi faqat tegishli laboratoriya va klinik tadqiqotlar bilan tasdiqlanishi lozim. Xalq tabobatidagi qo‘llanilish haqidagi ma’lumotning o‘zi muayyan davolovchi ta’sir mavjudligini isbotlamaydi.

4. Xavfsizlik va toksikologik baholash. O‘simlik tarkibida yurak faoliyatiga ta’sir qiluvchi glikozidlar bo‘lishi mumkinligi sababli, uning preparatlarini o‘zboshimchalik bilan iste’mol qilish xavfli. Dorivor xomashyoning xavfsizligi, dozasi, nojo‘ya ta’sirlari va boshqa dori vositalari bilan o‘zaro ta’siri alohida o‘rganilishi kerak.

Xulosa

Trachomitum turkumiga tarixan kiritilgan o‘simliklarning xalq tabobatidagi o‘rnini o‘rganish botanika, etnobotanika, fitokimyo va farmakologiya fanlari uchun muhim ilmiy yo‘nalish hisoblanadi. Zamonaviy tasnifda ayrim tarixiy turlarning Apocynum turkumi tarkibida qaralishi ilmiy manbalarni izlash va ularni to‘g‘ri talqin qilishda alohida ahamiyatga ega.

Ushbu o‘simliklarning an’anaviy qo‘llanilishi, kimyoviy tarkibi va biologik faolligini o‘rganish uchun ishonchli etnobotanik manbalar, zamonaviy instrumental tahlil usullari hamda toksikologik tekshiruvlarga tayanish zarur. Ayniqsa, yurak glikozidlari kabi kuchli biologik faol birikmalar mavjud bo‘lishi ehtimoli o‘simlik xomashyosining xavfsizligini chuqur o‘rganishni talab qiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishdagi tizimli tadqiqotlar o‘simliklarning ilmiy asoslangan dorivorlik salohiyatini aniqlashga yordam berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Royal Botanic Gardens, Kew. Plants of the World Online. Apocynum venetum L. https://powo.science.kew.org/
2. Ognyanov, I., Funtarov, D., Hinkov, H., & Panov, P. (1967). Phytochemische Untersuchungen an unterirdischen Teilen von Trachomitum venetum (L.) Woodson. Planta Medica, 15(3), 287–292.
3. Waclaw-Rozkrutowa, B. (1975). Cardenolides of Trachomitum sarmatiense Woodson. Polish Journal of Pharmacology and Pharmacy, 27(4), 455–460.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.